

K možnostem interpretace stavebního vývoje kaple hradu Velešín, okr. Český Krumlov

Josef Hložek

Abstract: Originally, the royal castle Velešín belonged, since the time of its origin in the second half of the 13th century, among one of the power footholds in the region and retained its function even through repeated changes of ownership rights till the end of the Hussite Wars. A newly undertaken archaeological investigation brought to light crucial information about building development of the sacral building's standing torso which is the dominant building of the inner castle nowadays. Placed on top of the destruction of original castle stands a modest, early modern chapel formed by complex building development. Provided the existence of a standalone castle chapel in the inner castle area, a small segment of wall forming the northern segment of presbytery of the current sacral structure could be part of it. However, it is not entirely possible to fully exclude the possibility of this wall being fragment of a nowadays defunct feature adjacent to the bailey-sided wall of the northern palace in the inner castle e.g. stairway risalit or a wall dividing the elongated inner castle into several parts.

Keywords: Castle – The Middle Age Period – Chapel – hermitage – The Modern Period

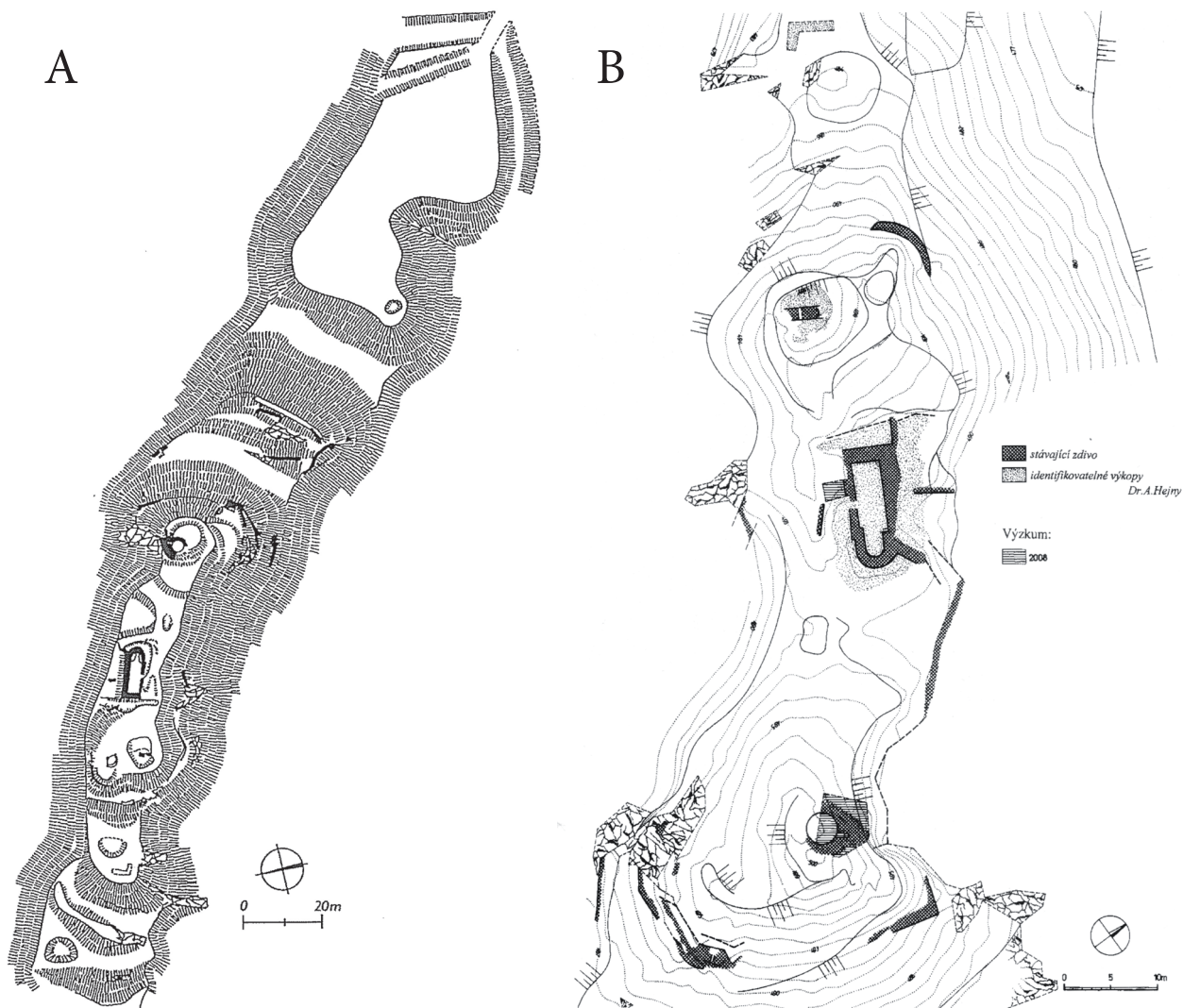
Úvod

Hrad Velešín¹ patřil od doby svého vzniku v první polovině 13. století k základním oporám královské moci v regionu a od roku 1387 do roku 1487 patřil k objektům hrajícím klíčovou roli v obraně i správě rozsáhlého rožmberského dominia (k širším souvislostem hradu a jeho stavební podobě např. Klimesch 1884 – 1885; Sedláček 1884, 221–228; Tříška (ed.) 1984; Jandová – Holakovský 1991; Durdík 2005, 7–9; 2008, 12–14; 2011a, 187 a 190; Kovář 2008; 2010, 212–318; 2011; Polách 2011, 13 a 41; Kocanda 2013, 17; Lavička – Čapek – Fröhlich – Havlice – Krajíc – Reitinger 2016, 279–280, 297–300). Hradnímu jádru dnes dominují v zásadě tři torzálně dochované zděné objekty; okrouhlý bergfrit v čele hradního jádra (Durdík 2002; 2005 18–20; 2007, 9; 2008, 25–27), severní, resp. severovýchodní palácové křídlo a hradní kaple (ke kaplím v českém hradním prostředí např. Kuthan 1986; Durdík – Bolina 1991, 52–62, Záruba 2014; ke kapli hradu Velešína Hejna 1980, 252–253; 1981; 638–639, obr 2; 1985, 46–50; 1990; Durdík 2005, 12; 2007, 11–14; 2008, 29–36; 2010) vystavěná souběžně s nádvorní zdí severovýchodního palácového křídla (obr. 1 A/B, 2, 3–6, 15 a 16). Hradní jádro na severozápadní straně uzavíral příčný, nejspíše vícetraktový palác, dochovaný v podobě mohutného terénního reliktu s vystupujícími segmenty okopaných zdí (srov. např. Durdík 2008, 15, obr. 6). Severní nároží hradního jádra bylo zajištěno okrouhlou

baštou či spíše druhou okrouhlou věží. Novější práce věnované tomuto hradu (naposledy Záruba 2014, 49–52; Durdík – Hložek 2016; Lavička – Čapek – Fröhlich – Havlice – Krajíc – Reitinger 2016, 297–298), vycházející především z výzkumů A. Hejny (1980; 252–253; 1981; 638–639 obr 2; 1985; 46–50; 1990; Durdík-Bolina 1991, 52–62) a T. Durdíka (Durdík 2002; 2005 18–20; 2007, 9; 2008, 25–27; Durdík-Polcar 2009; Durdík – Hložek 2016), dávaly odkryté torzo kaple do poměrně logické souvislosti s předpokládanou nejstarší královskou stavební fází hradu (Durdík 2008, 40; Záruba 2014, 49–52; srov. dále Lavička – Čapek – Fröhlich – Havlice – Krajíc – Reitinger 2016, 297–298 s odkazy na další lit.), byť některé skutečnosti vyvolaly jistou polemiku o správnosti závěrů A. Hejny (Durdík 2008, 33, 35–36). Dílčí dokumentační práce realizované v letech 2015 a 2016 umožnily poměrně odlišný pohled na tuto pozoruhodnou a diskuse budící stavbu. Začištění zdiva kaple provedené v roce 2015² (obr. 3, 7 a 8), doplněné o novou geodetickou a fotografickou dokumentaci (obr. 2a a 3), bylo vyvoláno přípravnými pracemi pro nutné statické zajištění stavby a její památkovou prezentaci. Dokumentační práce zahrnovaly také minimální odkryv severovýchodní části presbyteria odkrytého již A. Hejnou (obr. 4 a 5) v místě jeho styku s lodí. V létě 2016 došlo v souvislosti se započatými památkovými úpravami k odstranění části kamenné destrukce nakumulované v prostoru hradního nádvoří (obr. 15 a 16). S ohledem na zaměření a rozsah tohoto článku, ponecháme většinu historických a stavebně historických souvislosti hradu stranou a zaměříme se výhradně na objekt vlastní kaple. A to i s vědomím toho, že další odkryvy zejména v prostoru hradního jádra, které je možné v souvislosti s neradostným stavem zděných konstrukcí v blízké době předpokládat, mohou přinést další informace týkající se zejména mladší etapy života této sakrální stavby. S ohledem na dosavadní zjištění je pak možné očekávat také nejedno překvapení. Předčasný odkryv a preparace zdivu paláce, resp. jeho čela a nádvorní zdi, by však bez bezprostředně navazujících památkových úprav a především stabilizace zdivu, pouze přispěly k další destrukci pozůstatků hradní zástavby a úplnému zániku cenných detailů, dochovaných dnes povětšinou v podobě několika řádek narušeného zdiva či několika kamenů.

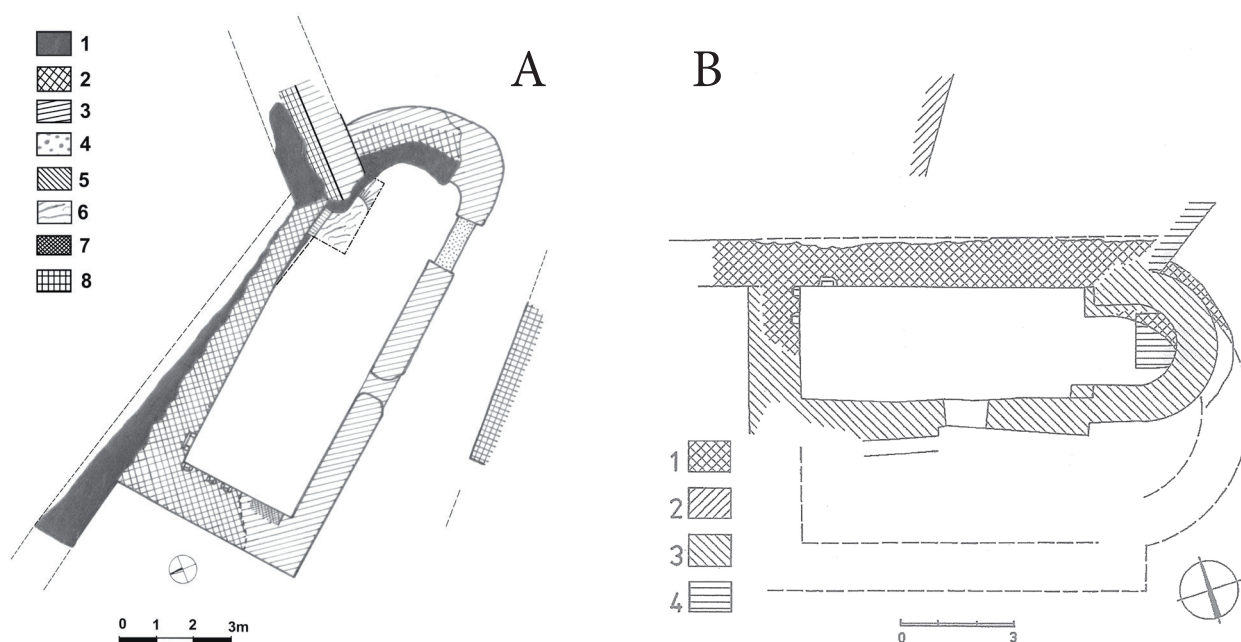
Kaple hradu Velešína v písemných pramenech

Nejstarší písemnou zmínku o možné existenci hradu je predikát Čěče z Velešína z roku 1266 (zejména Kovář 2008 s přehledem historického bádání; Durdík 2008, 12–14; k možnostem interpretace vývoje majetkoprávních poměrů v oblasti Lavička – Čapek – Fröhlich – Havlice – Krajíc – Reitinger 2016, 297–300). Archeologické nálezy však dovolují datovat počátky hradu již do 30. let 13. století (Durdík 2002; 2005 18–20; 2007, 9; 2008, 25–27; Durdík – Hložek 2016, 207). Tato skutečnost by umožňovala spojení počátků hradu s posilováním sítě panovnických mocenských opor na sklonku vlády Přemysla Otakara I, nebo na počátku vlády Václava I v Čechách (Kovář 2008; Durdík 2008, 40). Důvodem vzniku rozsáhlého a v mladším období patrně dále rozšiřovaného hradu (Durdík – Hložek 2016, 218) mohla být náhrada původního, a v této době již dožívajícího správního centra v podobě doudlebského hradiště (Dubský 1949, 542–553; Lutovský 2001 s další lit.; Kovář 2008; Lavička – Čapek – Fröhlich – Havlice – Krajíc – Reitinger 2016, 279). Opomenout pak není možné také význam hradu coby podstatné kolonizační opory v Pomalší. Do šlechtických rukou se hrad s příslušenstvím dostává v roce 1266 v souvislosti se založením Českých Budějovic a již v této době můžeme předpokládat, že se s ohledem na Čěčovy příbuzenské vazby (Polách 2014, 53–54; Lavička – Čapek – Fröhlich – Havlice – Krajíc – Reitinger 2016, 299), původně královský hrad dostává do možné sféry vítkovského vlivu. Po roce 1268 se Velešín neznámým způsobem dostává do rukou Beneše Pyšného, předka rodu pánů z Michalovic. Nejspíše v souladu s kroky Přemysla Otakara II. vedoucími k posilování královské moci nejen v tomto regionu (např. Žemlička 2011, 371–372; Antonín 2013, 363), přechází hrad do majetku koruny. K jeho navrácení do šlechtických rukou dochází až v roce 1283, kdy se dostává zpět do majetku Jana z Michalovic. Hrad se tak opět a nikoliv naposledy dostává

Obr. 1. Velešín hrad. A: Plán hradního areálu podle T. Durdíka (1999, 593). B: Detail situace ve střední části hradního jádra podle T. Durdíka (2008, 28). Doplněno. – *Abb. 1. Burg Velešín. A: Plan des Burgareals nach T. Durdík (1999, 593). B: Detail des mittleren Teils der Kernburg nach T. Durdík (2008, 28). Ergänzt.*

do pomyslné sféry vítkovského vlivu, neboť Janovou manželkou byla Johanka z Rožmberka, dcera Jindřicha I. z Rožmberka (Kovář 2008; k diskusi o dalším propojení pánů z Michalovic a Rožmberka viz Kasík 2011). Hrad zůstal v majetku pánů z Michalovic i po roce 1284 (např. Jan 2015, 112–113), byť došlo k dočasné ztrátě Janova vlivu na královském dvoře. Úřad číšníka však Jan zastával i nadále (Kovář 2011, 312). V držení příslušníků tohoto rodu zůstává hrad více než jedno století a až do počátku 2. poloviny 14. věku pokračují páni z Michalovic v kolonizačních aktivitách. Od roku 1358 byl hrad rozdělen mezi syny Jindřicha z Michalovic; Beneše, Jana a Jindřicha (Kovář 2008). Samotný Jindřich starší i jeho synové patřili k významným donátorům církevních institucí v regionu. V roce 1359 vykoupil Beneš podíly svých bratrů na hradě a to prostřednictvím půjčky ve výši 700 kop grošů od Petra, Jošta, Oldřicha a Jana z Rožmberka, kteří si touto finanční transakcí zajistili předkupní právo na hrad a jeho, vůči rožmberskému dominiu strategicky položenému panství. Patrně od roku 1360 začínají páni z Rožmberka uplatňovat poručenskou správu velešínských majetků. O rok později posilují svůj vliv také obdarováním kostela ve Velešíně, při kterém zřídili dvě nová kaplanství. V souvislosti s tímto nadáním, datovaným k 13. prosinci 1361, je poprvé zmíněna existence samotné

Obr. 2. A: Velešín hrad. Aktualizované zaměření zdív kaple, části zdiva severního paláce a dalších, nově odkrytých konstrukcí. Kresba J. Hložek a H. Krasanovská. 1-středověké zdivo, 2-starší novověké zdivo, 3-mladší novověké zdivo, 4-recentní zdivo, 5-v negativu dochované zdivo, 6-skální podloží, 7-blíže nedatované novověké zdivo, 8-zdivo další novověké stavby. B: Interpretace stavebního vývoje kaple podle T. Durdíka (2008, 39, obr. 27). 1-středověké zdivo kaple a paláce, 2-patrně středověké zdivo paláce, 3-zdivo novověké kaple, 4-mladší novověké zdivo. – *Abb. 2. A.: Burg Velešín. Aktualisierte Vermessung des Mauerwerks der Kapelle, sowie eines Teils des Mauerwerks des nördlichen Palas und weiterer, neu freigelegter Konstruktionen. Zeichnung J. Hložek und H. Krasanovská. 1-mittelalterliches Mauerwerk, 2-älteres neuzeitliches Mauerwerk, 3-jüngeres neuzeitliches Mauerwerk, 4-rezentes Mauerwerk, 5- im Negativ erhaltenes Mauerwerk, 6-Felsoberfläche, 7-nicht näher bestimmtes neuzeitliches Mauerwerk, 8-Mauerwerk von weiteres neuzeitliches Gebäudes. B: Interpretation der baulichen Entwicklung der Kapelle nach T. Durdík (2008, 39 Abb. 27). 1-mittelalterliches Mauerwerk der Kapelle und des Palas, 2-wahrscheinlich mittelalterliches Mauerwerk des Palas, 3-Mauerwerk der neuzeitlichen Kapelle, 4-jüngeres neuzeitliches Mauerwerk.*

Obr. 3. Velešín hrad. Fotoplán vnitřního líce severní zdi kaple. Foto a grafická úprava autor. – *Abb. 3. Burg Velešín. Fotografischer Plan der inneren Oberfläche der Nordmauer der Kapelle. Foto und graphische Bearbeitung Autor.*

hradní kaple sv. Václava, která byla ztotožněna s torzálně dochovanou sakrální stavbou, přiloženou podélně k nádvorní zdi severovýchodního paláce (např. Sedláček 1884, 225; Durdík 2008, 13, obr. 5, 39, obr. 27). V souvislosti s nadáním kostela ve Velešíně, ve kterém byl Petrem a Joštem z Rožmberka dán velešínskému faráři k užívání jeden dvůr ve Velešíně a další majetky s výnosem 9 ½ kopy grošů a dva vikáři. Tímto krokem Rožmberkové plnili poslední vůli Beneše a Jana z Velešína (Kovář 2008). V této době tedy byla kaple součástí hradního areálu. V souvislosti s majetky darovanými velešínskému kostelu je zmiňována povinnost „...ut singulis diebus in perpetuum per se vel alium de vicariis suis in castro Welessinensi unam missam !legere! teneatur...“³ Tedy aby v každý jednotlivý den na věčné časy osobně, nebo skrze jiného svého vikáře, na hradě Velešínském četl (legere teneatur) jednu mši. V další části listiny je zmiňováno slavení svátečních mší (celebrare teneatur) a to společně s vikáři. V dalším odstavci jsou určeni 3 další kněží (sacerdotes), které jmenuje jako oltářníky (LE I, 34, 6). V této době se o práva ke hradu přihlásil také Petr z Michalovic, kterému byl Velešín na základě souhlasu Karla IV. datovaného k 6.3.1361 udělen v léno. V roce 1362 je Petr z Michalovic uváděn jako „držitel a pán“ hradu Velešína, zatímco Petr a Jošt z Rožmberka zde figurují jako správci majetku po Benešovi a Janovi z Velešína. Až do své smrti v roce 1368 je Petr uváděn také jako patron kostela ve Velešíně a rovněž podává faráře k Rožmberky nově založeným oltářům Panny Marie, sv. Doroty a sv. Mikuláše (Kovář 2008). Po jeho smrti se majetku ujímá Těma z Koldic coby poručník nezletilého Jana Michalce z Michalovic, který v roce 1380 uzavírá sňatek s Magdalenou z Koldic. Na podzim 1387 Jan Michalec odprodává hrad s příslušenstvím Oldřichovi a Jindřichovi z Rožmberka za 3.000 kop českých grošů. K 1. prosinci 1391 bylo potvrzeno Václavem IV. propuštění Velešína z královského manství. V roce 1408 došlo ke zmírnění povinností týkajících se sloužení mší v kapli velešínského hradu. Až do jeho opuštění v roce 1487 zůstal hrad v majetku Rožmberků. Odkryv části bergfritu v čele hradního jádra (Durdík 2002; 2008, 25–27) prokázal, že před opuštěním hradu v roce 1487 došlo k jeho deaktivaci. Bylo použito stejného postupu jako při boření hradu Pořešína (Durdík 2008, 78, obr. 63), zdivo bylo podkopáno, vybedněno a následně zapáleno. Po vyhoření výdřevy se zdivo věže zřítilo. Je pravděpodobné, že obdobným způsobem byla, kromě velké věže, coby jednoho z významných symbolů středověkého hradu, pobořena také ostatní zástavba hradního jádra. Následně došlo k odprodání také s hradem spojeného hospodářského a provozního zázemí, včetně území, odkud byla na hrad vedena voda. Jako pustý se Velešín poprvé připomíná v roce 1541.

Situace velešínské kaple

Přípravné práce, vyvolané naléhavou potřebou statického zajištění zdiva kaple, zahrnovaly především prořezání náletových dřevin v jejím bezprostředním okolí, které na řadě míst přispívaly k narušování nezpevněného a lokálně také značně porézního zdiva. Celý prostor kaple tak byl prosvětlen a stal se po řadě let opět přístupným a to zejména v prostoru vnějšího líce severní a západní zdi (obr. 8 a 10). Zpřístupnění celého prostoru umožnilo revizi geodetického zaměření kaple a odhalení závažné chyby v doposud publikované plánové dokumentaci, vysledovatelné až k dokumentaci objektu pořízené A. Majerem (Hejna 1981, 639 obr. 2), která výrazně ovlivnila veškeré další interpretace celé stavby (srov. např. Durdík 1999, 458 obr. 1259; 2008, 39, obr. 27; 2010, 288, obr. 3 a 294, obr. 9). Hodnocení obou líců západní zdi, vnitřního líce severní zdi kaple a severní části presbyteria pak přineslo nejzávažnější zjištění týkající se stavebního vývoje této stavby. Slabé náletové dřeviny a křoviny, jejichž přítomnost komplikovala hodnocení kaple T. Durdíkovi, byly vykáceny také v prostoru presbyteria (obr. 12 a 15) a v interiéru kaple. Vnitřní líc severní a západní zdi byl očištěn od vrstev mechu a byly vypreparovány spáry zdiva (obr. 3). Zároveň pak došlo k začištění jihozápadního nároží kaple, odkrytého původně A. Hejnou. Současná kaple na Velešíně představuje nevelkou svatyni o rozměrech vnitřní plochy 10 x 3,15 m s mírně nepravidelným, protáhlým polookrouhlým presbytářem.

Povšimněme si nyní zjištění v prostoru vnitřního líce západní zdi kaple (podrobný popis např. Durdík 2008, 30–31, obr. 19 a 20; 2010, 289–290, obr. 4 a 5), provázané se zdí severní. Vnitřní líc je možné rozdělit na dvě odlišné části oddělené šikmou spárou oddělující pravou (severní) pečlivě lícovanou a rámcově řádkovanou partii zdiva od levé (jižní) části, vyskládané z méně pravidelně lícovaných a ne příliš pořádně skládaných kamenů. Ve hmotě jižní části západní zdi kaple se zejména v prostoru vnějšího líce vyskytují zlomky cihel a prejzů (srov. též Durdík 2010, 289–290, obr. 4). Při severozápadním koutu kaple prolamují vnitřní líc západní zdi dvě drobné čtverhranné trámové kapsy (obr. 9). Při pohledu z interiéru levá je poněkud větší, pravá menší. Obě se však nachází přibližně ve stejné výškové úrovni. Na levé straně šikmé spáry, oddělující severní a jižní část zdi, je patrná hlubší kaverna. Původně se mohlo jednat také o trámovou kapsu založenou opět v přibližně stejné výšce jako dvě předešlé kapsy. Snad z důvodu nepořádného skládání stavebního materiálu v prostoru líce mohlo dojít k vypadnutí několika kamenů pod její spodní hranou. Rozdíly v úrovni spodních hran všech tří trámových kapes kolísají v rozmezí 10–15 cm. Z fotografií A. Hejny např. (Durdík 2008, 29–31, obr. 18–20; Lavička – Čapek – Fröhlich – Havlice – Krajíc – Reitinger 2016, 279, obr. 192), je však zřejmé, s ohledem na překrytí při pohledu z interiéru kaple levé krajní kapsy bílou interiérovou omítkou, že vybavení západní části kaple, kde by bylo možné předpokládat existenci např. kruchty, mohlo prodělat jistý vývoj. Provázání s jižní zdí kaple je patrné v pohledu z interiéru pouze ve vyšších partiích zdiva. Nově odkryté jihozápadní nároží vyztužené většími, nejspíše druhotně použitými kvádrovitými kameny však dokládá celkové provázání západní a jižní zdi kaple (obr. 10). Vnitřní líc západní zdi kaple však obsahuje další poměrně zajímavý detail. Ve skladbě jižní, v pohledu z interiéru levé, šikmou spárou oddělené části západní zdi kaple jsou patrné dvě další spáry. První svislá spára se nachází na levé straně líce v pohledu z interiéru, ve vzdálenosti 40 cm od jihozápadního koutu kaple. Tato spára je velmi dobře patrná ve svrchních partiích zdiva, směrem k povrchu terénu je spára méně pravidelná, nicméně stále zřetelná. Další drobná anomálie je patrná ve střední části zdiva. Na šikmou spáru oddělující severní a jižní část zdi navazuje šikmá spára, která vytváří ve svrchních partiích zdi klín odlišující se skladbou stavebního materiálu. Tato anomálie má charakter plomby vzniklé při vypadnutí části líce. Na vnějším líci se tato předpokládaná oprava neprojevuje, podobně jako svislá spára v jihozápadním koutu kaple.

Ve vnějším líci západní stěny se v lomovém zdivu, resp. v jeho severní části, vyskytují (obr. 7, 10 a 11) druhotně použité žulové kvádry a kvádrovitě architektonické články (srov. např. Durdík 2008, 32–33, obr. 21). Z hlediska hodnocení stavebního vývoje kaple se jako zásadní jeví vztah této zdi k nádvorní zdi zaniklého severovýchodního palácového křídla (obr. 7). Hodnocení tohoto detailu však velmi komplikuje současný stav objektu. Pokročilý stav destrukce zdiva vyplývá např. ze srovnání fotografií A. Hejny publikovaných T. Durdíkem (2008, 32 obr. 21; 35 obr. 25; 2010, 286 obr. 1) s fotodokumentací z roku 2015 (obr. 3, 5–7). Na tento problém narazil při interpretaci objektu již T. Durdík (2008, 32–33; 2010 290, obr. 5), který předpokládá přiložení severní zdi kaple k nádvorní zdi paláce na spáru a připouští možnost jejího provázání ve vyšších partiích pomocí šmorců. Připouští však také možnost výstavby severozápadního nároží kaple již přes osypanou (!) korunu nádvorní zdi paláce (Durdík 2008, 32–33; 2010, 6). Z hodnocení styku obou konstrukcí vyplývá, že část severozápadního nároží kaple byla založena snad na skalním podloží, částečně kopírovala líc nádvorní zdi severovýchodního paláce a část nároží pak spočívala již na koruně destruované nádvorní zdi paláce. Tato skutečnost byla nejspíš příčinou odpadnutí vnějšího líce severní zdi kaple, který byl již v době výzkumu A. Hejny staticky narušen a spočíval pouze na nestabilní koruně rozpadající se starší nádvorní zdi. Tento způsob založení severní zdi kaple dokládá také situace v místě styku severní zdi lodi a severovýchodní části presbyteria (obr. 4 a 5). Při výstavbě severní zdi kaple, na rozdíl od jižní části západní zdi, nebyly použity prejzy ani zlomky cihel.

Obr. 4. Velešín hrad. Odkrytý styk severní zdi lodi kaple a presbyteria. Nahoře zdivo starší novověké stavební fáze kaple, dole zdivo středověké. Foto autor. – *Abb. 4.* Burg Velešín. Freigelegter Berührungspunkt der Nordmauer des Kapellenschiffs und des Presbyteriums. Oben Mauerwerk aus der älteren neuzeitlichen Bauphase der Kapelle, unten mittelalterliches Mauerwerk. Foto Autor.

Obr. 5. Velešín hrad. Odkrytý styk severní zdi lodi kaple a presbyteria. Na skalním podloží je patrná hrana korespondující s předpokládanou hranou vnitřního líce severní zdi středověké kaple. Foto autor. – *Abb. 5.* Burg Velešín. Freigelegter Berührungspunkt der Nordmauer des Kapellenschiffs und des Presbyteriums. Auf dem Felsenuntergrund ist eine Kante sichtbar, die mit der inneren Kante der angenommenen Nordmauer der mittelalterlichen Kapelle korrespondiert. Foto Autor.

Obr. 6. Velešín hrad. Odkrytý styk severní zdi lodi kaple a presbyteria. Na skalním podloží je patrná hrana korespondující s předpokládanou hranou vnějšího líce nádvoří zdi paláce. Pohled od západu. Foto autor. – *Abb. 6.* Burg Velešín. Freigelegter Berührungspunkt der Nordmauer des Kapellenschiffs und des Presbyteriums. Auf dem Felsenuntergrund ist eine Kante sichtbar, die mit der äußere Kante der angenommenen Mauer des mittelalterlichen Palastes korrespondiert. Blick aus westlicher Richtung. Foto Autor.

Vraťme se však ještě k jižní části vnějšího líce západní zdi kaple, vymezeného jejím jižním nárožím a šikmou spárou patrnou na vnějším i vnitřním líci zdiva (obr. 4 a 11). Zdivo vymezené šikmou spárou a jihozápadním nárožím vykazuje zcela odlišnou skladbu stavebního materiálu. Ve zdivu se nahodile objevují druhotně použité architektonické články, úlomky cihel i prežů. Zdivo je pojeno odlišnou šedobílou tvrdou vápennou maltou. Svislá spára vedoucí 40 cm od jihozápadního kouta kaple se na vnějším líci zdiva neprojevuje. Interpretace této spáry je s ohledem na dochování zdiva kaple poměrně problematická, ale zcela hypoteticky by bylo možné uvažovat např. o velmi nepořádně zazděném, původně již částečně destruovaném vstupu do kaple. Tato úvaha však naráží na značnou výšku a svažitost terénu na západní, výzkumem A. Hejny okopané straně kaple. Charakter terénu v této části hradního jádra by vstup do kaple příliš neumožňoval. Nabízí se tedy možnost existence nějakého výklenku v západní zdi kaple, který byl později zazděn. Západní zeď kaple tak vykazuje minimálně dvě hlavní stavební fáze doplněné minimálně dvěma opravami, nebo drobnými úpravami (obr. 9 a 11).

Další nové informace přinesl drobný odkryv v místě styku presbyteria a lodi kaple. Severní zeď, resp. její východní část, spočívá, podobně jako část západní, na starším, líce zbaveném lomovém zdivu pojeném šedoběžovou drolivou vápennou maltou s ččkami vápna a drobnými uhlíky. Podél odkrytého jádra zdiva je na povrchu skalního podloží patrná hrana korespondující s předpokládaným průběhem vnějšího líce nádvorní zdi severovýchodního paláce (obr. 2A, 4 a 5). Oproti dosavadní plánové dokumentaci tak nádvorní zeď paláce neprobíhá rovnoběžně se severní zdí hradní kaple, ale je zřejmé, že celá severní zeď kaple vznikla až po zániku a destrukci naprosté většiny zdiv paláce. Situace v prostoru severní části presbyteria kaple zachycuje především starší zdivo (obr. 4 a 5). Pod vrstvou hrabanky, nasedající na zahliněnou kamennou destrukci, byl pod úrovní maltové podlahy zachycené A. Hejnou, odkryt vnitřní líc segmentu obloukovitě vedeného lomového zdiva, pojeného šedoběžovou drolivou vápennou maltou s ččkami vápna a drobnými uhlíky, totožnou s maltou použitou při výstavbě severovýchodního paláce jádra hradu. Jako plnivo byl použit hrubý písek a zvětralina. Touto maltou je pojeno také líce zbavené odsazení presbyteria, kaple. Zdivo tvořící severní část presbyteria bez přítomnosti patrné spáry přechází v líce zbavené zdivo v místě jeho odsazení od lodi (obr. 3, 4 a 5). Na obloukovitě vedené zdivo severní části presbyteria kaple navazuje na spáru přiložené lomové zdivo tvořící částečně východní a jižní část presbyteria, pojené velmi tvrdou šedobílou vápennou maltou, v jehož hmotě se podobně jako v případě jižní části západní zdi kaple, uplatňují zlomky cihel a prežů.

V místě základové spáry severní zdi kaple, resp. v místě styku se starším zdivem pod ní, je patrná úroveň maltové podlahy (obr. 3 a 4) odkryté A. Hejnou (srov. Durdík 2008, 29–30, obr. 18 a 19). Vnitřní líc severní zdi kaple je i přes spíše pečlivé lícování poměrně ledabyle vyzděn. Tato konstrukce je pojena velmi pevnou tvrdou šedobílou vápennou maltou, která se však nevyskytuje ve starším zdivu paláce, ani v dalších, A. Hejnou odkrytých konstrukcích. Kromě menší druhotně vylámané trámové kapsy poblíž severozápadního kouta kaple nevykazuje vnitřní líc severní zdi žádné detaily. Mladší zdivo pak v podobě několika kamenů překrývá také styk presbyteria kaple a nádvorní zdi severovýchodního paláce. S ohledem na současný stav dochování stavby by však začištění této partie zdiva znamenalo bez okamžité konzervace jeho zánik (obr. 4). Lépe je celá situace patrná na publikované fotografii A. Hejny (1984, 53, obr. 2) i na fotografii publikované ve výrazně vyšší kvalitě T. Durdíkem (Durdík 2008, 35, obr. 25 nahoře). Presbyterium bylo od lodi kaple mírně odsazeno. Toto odsazení, dochované na severní straně kaple tvořilo triumfální oblouk a kopíruje také situaci tvořenou starším odkrytým zdivem (obr. 4 a 5).

V rámci výkopových prací A. Hejny (1985; 1990) došlo minimálně v části kaple k odkryvu situace pod její podlahovou úrovní. V prostoru lodi bylo záhy zachyceno hrubě vyrovnané skalní podloží, podobně jako tomu bylo v případě odkryvu v roce 2015 (obr. 4 a 5). V místě odsazení presbytáře byl zachycen průběh zlomu podloží, které se příkře svažovalo východním směrem. A. Hejna v tomto prostoru zachytil několik vrstev, ale bez dokumentace jejich vztahu ke zdivům. V jedné z vrstev

Obr. 7. Velešín hrad. Severozápadní nároží kaple založené částečně na koruně nádvorní zdi zaniklého severního palácového křídla. Foto autor. – *Abb. 7. Burg Velešín. Nordwestliche Ecke der Kapelle, teilweise auf der Krone der Hofmauer des erloschenen Nordflügels des Palas angelegt. Foto Autor.*

Obr. 8. Velešín hrad. Vnější (severní partie) severní zdi lodi kaple s odpadnutým lícem po očištění od náletové vegetace. Foto autor. – *Abb. 8.* Burg Velešín. Äußere nördliche Mauer (nördlicher Teil) des Kapellenschiffs mit abgebröckelter Maueroberfläche nach der Entfernung angeflogener Vegetation. Foto Autor.

byly získány tři rekonstruovatelné keramické hrnce, datovatelné do 13. století (Durdík 2008, 34). Podle zmínky autora výzkumu zde byla zjištěna substrukce vyskládaná bez použití malty na které byla vystavěna jižní část zdiva presbytáře. Zatímco v pohledu z interiéru kaple levá (severní) strana presbyteria byla vystavěna na starším zdivu (viz Durdík 2008, 39 obr. 27; 2010, 294, obr. 9). Základové zdivo v pravé části presbyteria bylo zděno do výkopu a v místě největší hloubky násypu byl proveden základový pas. Ten se na spáru přiložil ke zdivu na levé straně presbytáře. V prostoru kaple zaznamenal A. Hejna velké množství nálezů glazované keramiky, kterou datoval do 16. století a to i v prostoru pod odkrytou maltovou podlahou kaple.

Výrazné úpravy vykazuje také v úplnosti okopaný vnější líc presbyteria. Vnější líc byl obezděn, zesílen a opatřen šikmým soklem provedeným v lomovém kameni (obr. 12). V líci zdiva se nashodile vyskytují zlomky prežzů a fragmenty tvrdé exteriérové omítky. K severovýchodnímu průběhu líce presbyteria je přiložena šikmo směřující zeď (obr. 12 a 13). Její mladší východní líc je vyzděn z téhož materiálu jako sokl presbytáře a je místy překryt totožnou hrubou exteriérovou omítkou. Zeď však dosahuje značné mocnosti, ve spodních partiích minimálně 160 cm. Na korunu tohoto zdiva nasedá slabší zdivo o síle 80 cm, korespondující s předpokládaným opěrným pilířem odkrytým A. Hejnou (obr. 2A/B, 13), založeným na starším mohutnějším zdivu. Tento pilíř tak s největší pravděpodobností v poslední stavební etapě kaple, zajistil exponovaný styk presbyteria a lodi kaple. V líci je zdivo provázáno s obezdívkou presbyteria. S ohledem na založení mohutnější zdi na hraně k východu ukloněného skalního podloží, její severovýchodní orientaci a víceméně rovnoběžný průběh s předpokládanou interiérovou příčkou paláce (viz obr. 1A/B) by ji bylo možné, s velkou opatrností, považovat za čelo zaniklého severovýchodního paláce. Za tohoto předpokladu by presbytář kaple, vystavěný za zlomem klesajícího skalního podloží, předstupoval před čelo severního paláce a byl by tak vystaven pohledu příchozího, vstupujícího do nádvoří hradního jádra.

Obr. 9. Velešín hrad. Vnitřní líc západní zdi lodi kaple. Foto autor. – *Abb. 9.* Burg Velešín. Innere Oberfläche der Westmauer des Kapellenschiffs. Foto Autor.

Obr. 10. Velešín hrad. Jihozápadní nároží a vnější líc západní zdi kaple. Foto autor. – *Abb. 10. Burg Velešín. Südwestliche Ecke und Westmauer der Kapelle von außen. Foto Autor.*

Obr. 11. Velešín hrad. Jižní část vnějšího líce západní zdi kaple. Vpravo její jihozápadní nároží. Foto autor. – *Abb. 11.* Burg Velešín. Südlicher Teil der Westmauer der Kapelle von außen. Rechts ihre südwestliche Ecke. Foto Autor.

Obr. 12. Velešín hrad. Vnější líc severovýchodní části presbyteria kaple a východní líc novověkého opěrného pilíře založeného na koruně předpokládané čelní zdi severního palácového křídla. Foto autor. – *Abb. 12.* Burg Velešín. Nordöstliche Teil der Mauer des Presbyteriums der Kapelle von außen und nach Osten weisende Oberfläche eines neuzeitlichen Stützpfelers, der auf der Krone der angenommenen Stirnmauer des nördlichen Palasflügels angelegt wurde. Foto Autor.

Obr. 13. Velešín hrad. Koruna předpokládané čelní zdi severního palácového křídla, na které byl v novověku založen opěrný pilíř kaple zajišťující styk lodi a presbyteria. Foto autor. – *Abb. 13.* Burg Velešín. Krone der angenommenen Stirnmauer des nördlichen Palasflügels, auf dem in der Neuzeit ein Stützpfeiler für die Kapelle angelegt wurde, welcher das Schiff mit dem Presbyteriums verband. Foto Autor.

Jižní zeď kaple, obsahující také vstup, je dochována výrazně hůře, pouze do výšky 30–40 cm. V roce 2008 byla provedena malá sonda přiléhající k nezkoumané části vnějšího líce jižní stěny kaple (Durdík – Polcar 2009). V prostoru sondy byla pod vrstvami destrukce zachycena náleзовě víceméně sterilní vrstva z doby stavby této části kaple (obr. 1b) nasedající na pečlivě upravený skalní podklad nacházející se, dle mínění T. Durdíka, nejspíše v interiéru původní středověké kaple. V samotném neuspořádaném zdivu pojeném tvrdou šedobílou vápennou maltou se opět uplatňují úlomky cihel a prežů.

V rámci sejmutí vrstvy stavební suti z prostoru nádvoří hradního jádra byla ve vzdálenosti 2–3 m od jižní zdi kaple odkryta doposud neznámá šikmá zeď v délce 3 m, probíhající rámcově ve směru severozápad-jihovýchod střední částí někdejšího hradního nádvoří. Pokračování zdi na jihovýchodní straně je odbouráno a víceméně tak stav dochování zdi koresponduje s průběhem současného povrchu terénu, silně ovlivněnému výzkumnými aktivitami A. Hejny. Na severozápadní straně je zeď zakončena částečně dochovanou levou stranou niky dveřního otvoru. Pravidelně líčované zdivo je vyskládáno z pečlivě kladených kamenů. Vstupní nika byla zpevněna druhotně použitými kvádrovitými bloky (obr. 2A, 15 a 16). Zeď byla pojena velmi tvrdou šedobílou vápennou maltou. S tímto pojivem se setkáváme především na severní a částečně také na západní zdi kaple. V odkrytém líci se nevyskytují ani zlomky cihel, ani fragmenty střešní krytiny. K úplnému odkryvu konstrukce dojde až v rámci připravovaných památkových úprav hradního jádra. Konstrukce, z níž byl odkryt pouze vnější líc, byla založena přímo na opravený skalní podklad. K líci zdi nasedaly pouze vrstvy více či méně zahliněné stavební destrukce. Svrchní partie této destrukce pak byly minimálně zčásti tvořeny výkopkem vzniklým při výzkumu A. Hejny. Upravený skalní podklad před jižní zdí kaple a nádvoří zdí nově zjištěné stavby odpovídal svým charakterem komunikačně exponované ploše hradního nádvoří. Poměrně zarážející však byla absence starších vrstev a to i v kavernách skalního podkladu.

Obr. 14. Velešín hrad. Fragment interiérové omítky dochovaný v západní části vnitřního líce severní zdi lodi kaple. Foto autor. – *Abb. 14.* Burg Velešín. Fragment des Innenputzes, das an der inneren Oberfläche im westlichen Teil der Nordmauer des Kapellenschiffs erhalten ist. Foto Autor.

Obr. 15. Severní líc nově odkryté novověké zdi v jižní části hradního jádra. Foto autor. – *Abb. 15.* Nordseite neu freigelegtes neuzeitliches Mauerwerks im südlichen Teil der Kernburg. Foto Autor.

Obr. 16. Velešín hrad. Letecký pohled na kapli a nově odkryté zdivo v nádvoří jádra hradu. Foto T. Lénárd. – *Abb. 16. Luftbild auf der Kapelle und freigelegtes Mauerwerks im Hof der Kernburg. Foto T. Lénárd.*

Závěr a diskuze

Z nových zjištění tedy vyplývá, že torzo sakrální stavby přiložené, resp. vystavěné částečně na koruně nádvoří zdi severovýchodního paláce, představuje pozůstatky novověké kaple vestavěné do hradních zřícenin po zániku hradu, tedy minimálně po roce 1487, či spíše ještě později. Nové informace tak významně mění naše dosavadní představy o stavebním vývoji tohoto objektu i o míře dochování starších středověkých zdív v jeho hmotě. Na základě nově provedeného hodnocení stavby je možné vymezení dvou základních novověkých stavebních fází. K první stavební fázi náleží především severní zeď kaple nasedající na zaniklou nádvoří zeď severovýchodního paláce, provázaná se severním úsekem západní zdi kaple. K této stavební fázi pak můžeme přiřadit také vyšší partie zdiva severní části presbyteria. V rámci této stavební etapy pak s největší pravděpodobností vznikl také opěrný pilíř zajišťující styk lodi kaple a presbyteria, vystavěný na koruně mohutné středověké zdi tvořící východní čelo severovýchodního paláce. Čelo paláce bylo vystavěno na terénním zlomu, který byl zachycen v prostoru presbyteria kaple A. Hejnou (Durdík 2008, 34, obr. 24) a částečně také ověřen malou revizní sondou v roce 2015. První a druhou novověkou stavební fázi kaple pak odděluje patrně delší časový úsek, v jehož rámci došlo k částečné destrukci zdiva objektu. Druhou fází kaple je tak možné považovat za obnovu silně poškozeného objektu, v rámci které vznikla především celá jižní zeď se vstupem, jižní část západní zdi, jižní a částečně také východní část presbyteria. Současně pak došlo k obezdění celého presbyteria, které bylo na vnější straně zesíleno přízdívkou v podobě soklu a opatřeno novým lícem. Minimálně zčásti byl obnoven také opěrný pilíř v místě styku presbyteria a lodi kaple. V rámci obou stavebních fází došlo ke znovuvyžití staršího stavebního materiálu pocházejícího z hradních rozvalin včetně tesaných architektonických článků, které se vyskytují nejen ve zdivu starší i mladší novověké stavební fáze

kaple, ale které byly nalezeny při výzkumu A. Hejny (např. Durdík 2008, 39, obr. 27) také v jejím interiéru. Tyto kvalitní tesané architektonické články tak primárně nesouvisely s objektem kaple, ale s neobyčejně kvalitní zástavbou jádra původního královského hradu. Starší z obou novověkých stavebních fází kaple pak nejspíše měla také velkorysejší dimenze, jak již naznačil T. Durdík, který se však i přes pochybnosti (Durdík 2008, 29 a 32, obr. 21) přikláněl spíše k předpokladu středověkého stáří severní části kaple (obr 2b).

Součástí vybavení obou stavebních fází novověké kaple bylo pravděpodobně také schodiště situované v západní části lodi, se kterým nejspíše souvisí trémové kapsy v západní části severní zdi a ve zdi západní. Z fotografií A. Hejny je zřejmé, že omítková vrstva související s mladší stavební fází nepřekrývá tři celkem ze čtyř dochovaných kapes. Nejmladší bílá omítková vrstva pak nesla také otisk dřevěného schodiště. Pripustíme-li, že starší fáze kaple měla velkorysejší dimenze, jak předpokládal T. Durdík (Durdík 2008, 39 obr. 27), mohl by s její kruchtou odpovídající šíře hypoteticky souviset také skalní soklík, zachycený v sondě z roku 2008 (srov. Durdík – Polcar 2009), který se nacházel sice v prostoru mimo mladší novověkou kapli, ale stále ještě v předpokládaném interiéru její starší fáze.

V blízkosti předpokládaného schodiště na kruchtě zůstal v době odkryvu A. Hejnu na vnitřním líci severní zdi dochován fragment fresky. Sejmutá a doposud nezvěstná freska je zachycena na fotodokumentaci A. Hejny (např. Durdík 2008, 33, obr. 22). Tato freska, dochovaná na partiích staršího novověkého zdiva, byla v rámci znovuvýstavby kaple překryta vrstvou bílé omítky. Datace fresky do doby průběhu 17. či na počátek následujícího věku by tedy nebyla v rozporu s možnou, resp. pravděpodobnou dobou života této sakrální stavby. V tomto období nebyla výstavba kaplí různého charakteru či dalších staveb v hradních rozvalinách nikterak výjimečným jevem. V podobě malého fragmentu je vrstva s freskou související omítky dochována na vnitřním líci severní zdi (obr. 14). Zánik tohoto detailu je však bez provedení konzervace otázkou pouze velmi krátké doby. Nálezy novověké glazované keramiky A. Hejny pod maltovou podlahou kaple nejsou nikterak v rozporu s nástinem jejího stavebního vývoje. Novověké písemné prameny však o existenci sakrální stavby v hradních zříceninách mlčí (Kovář 2008).

Velmi závažnou otázkou tedy zůstává, zda novověká kaple odkrytá A. Hejnu vznikla na místě středověké sakrální stavby, nebo zda bylo pro její stavbu zvoleno pouze relativně dobře dostupné místo v prostoru bývalého hradního nádvoří. V tomto případě by pak bylo poměrně logické využití torza nádvorní zdi kopírující terénní zlom oddělující plochu nádvoří a suterén severovýchodního paláce. Z hodnocení zdív kaple však vyplynula skutečnost, že severní segment presbyteria v podobě krátkého úseku obloukovitě vedené zdi přiložený k jihovýchodnímu nároží severovýchodního paláce, který předstupuje před jeho čelo, je středověkého stáří. S touto interpretací korespondují také nálezy keramiky datované do 13. století nalezené pod presbyteriem kaple (Durdík 2008, 34, obr. 24). V místě odsazení presbytáře byl zachycen průběh zlomu podloží, které se příkře svažovalo východním směrem. Podle zmínky autora výzkumu zde byla zjištěna substrukce vyskládaná bez použití malty, na které byla vystavěna jižní část zdiva presbytáře. Zatímco v pohledu z interiéru kaple levá (severní) strana presbyteria byla vystavěna na starším zdivu (viz Durdík 2008, 39, obr. 27; 2010, 294, obr. 9). V prostoru mezi vnitřním lícem severní části presbyteria a ustupujícím skalním podložím tak vznikla kapsa, která mohla obsahovat archeologický materiál nejen z doby počátků hradu, ale také z doby vzniku zástavby severovýchodní části hradního jádra. Dosavadní stav poznání stavební podoby jádra hradu prozatím neumožňuje formulaci jednoznačných závěrů. Nabízí se však v zásadě tři možné hypotézy, jejichž ověření je možné očekávat pouze od archeologického výzkumu.

V prvním případě mohla být skutečně k nádvorní zdi severovýchodního paláce přiložena samostatně stojící kaple. Za tohoto předpokladu by jejím jediným prozatím zachyceným pozůstatkem byl malý segment presbyteria pohlcený mladší novověkou kaplí, vestavěnou do hradních zřícenin. V tomto případě by pak mohla být kaple součástí nejen původního královského hradu (byť by tento

předpoklad byl nanejvýš pravděpodobný), ale mohla by vzniknout také v mladších fázích jeho existence. Páni z Michalovic, kteří drželi hrad více než jedno století, patřili k významným donátorům řady církevních institucí nejen v tomto regionu. S obdobným modelem chování se pak setkáváme také v případě pánů z Rožmberka, kteří vlastnili hrad do roku 1487 (Kovář 2008). V případě dodatečného vložení kaple do hradního areálu by pak bylo možné uvažovat o jejím vzniku, s ohledem na poměry v regionu, až do konce 80. let 14. století. Za předpokladu souvislosti fragmentu středověkého zdiva v severní části presbyteria se středověkou kaplí, by bylo možné považovat místo zvolené pro její výstavbu za ideální, neboť by tak bylo presbyterium kaple, vystupující ze zástavby hradního jádra, vystaveno přímému pohledu příchozího. V případě výstavby novověké kaple v místě zaniklé kaple středověké by pak došlo k založení východní a jižní části presbyteria do stavebních sutin, jak bylo zjištěno výzkumem A. Hejny.

V rámci druhé hypotézy by bylo možné uvažovat o zcela odlišných souvislostech fragmentu středověkého zdiva tvořícího hmotu severní části presbyteria kaple. S ohledem na značně torzovité poznatky o vedení přístupové komunikace do hradního jádra nelze bez provedení archeologického výzkumu rozhodnout, zda byla jihovýchodní fronta nádvoří uzavřena kamennou hradbou. Z dochované situace hradního jádra vyplývá, že severovýchodní a severozápadní strana jádra hradu byla vyplněna rozměrnými palácovými křídly. Jihozápadní, velmi členitá strana hradního ostrohu měla v době existence hradu poněkud odlišnou podobu. Původně byla zajištěna kamennou hradbou, jejíž malý fragment je dochován na hraně svahu v jihovýchodní části hradního jádra (obr. 1B). K jejímu vnitřnímu líci přiléhala násep, který výrazně zvětšoval šířku stavebně využitelného prostoru jádra hradu (podrobně Durdík 2008, 25–40). Mezi jihozápadní hradbou a nádvořní zdí severovýchodního palácového křídla tak vznikl prostor o šířce 15–18 m, umožňující hypotetický vznik spíše lehčí zástavby také podél jihovýchodního úseku obvodové hradby. Prozatím se však jako více pravděpodobný jeví předpoklad existence dvou rozsáhlých palácových křídel ve tvaru písmene L, vyplňujících severovýchodní a jihozápadní stranu hradního jádra (srov. Kovář 2011, 212). Obě křídla by pak byla kryta hmotou okrouhlé věže v čele hradního jádra i druhé předpokládané věže v jeho severním nároží. Za tohoto předpokladu by pak nepředstavovalo nikterak neobvyklé stavební řešení oddělení vnitřního nádvoří hradního jádra od jeho přední části s okrouhlou věží kamennou hradbou, obsahující např. kulisovou bránu. V čele hradu by tak vznikl hradbami vymezený prostor, s velkou věží, kterým by procházela přístupová komunikace. S obdobným řešením se můžeme setkat např. na Příběnicích (naposledy Hložek 2012, 41–48 s přehledem literatury) či Jivnu (Durdík – Sušický 2000, 56–58; Durdík 2011b, 50–52). Za tohoto předpokladu by čelní hradba se značnou mírou pravděpodobnosti kopírovala archeologicky dokumentovaný zlom skalního podloží, zachycený v prostoru presbyteria a mohla by se přikládat k jihovýchodnímu nároží severovýchodního paláce. Tímto způsobem by mohl vzniknout dochovaný segment obloukovitě vedené středověké zdi na přístupové straně hradního nádvoří. Za tohoto předpokladu by pak nebyla v rozporu s nastíněnou situací ani existence kapsy mezi vnitřním lícem hradby a ustupujícím skalním podložím. Příchozí by pak zároveň při vstupu do nádvoří musel překonat jistý, byť nejspíš nepřilíš výrazný, výškový rozdíl. S ohledem na poznatky, týkající se deaktivace hradu Pořešína i Velešína (např. Durdík 2008, 78, obr. 63) při jejich opuštění a ponechání svému osudu je možné předpokládat, že klíčové úseky fortifikací a významné objekty hradní zástavby byly záměrně zbořeny. Je proto velmi pravděpodobné, že by bourací práce postihly i tuto část hradního jádra, podobně jako např. čelní hradbu, bergfrit, či obvodovou hradbu jádra hradu Pořešína.

V rámci třetí hypotézy pak můžeme uvažovat o existenci blíže, bez provedení archeologického výzkumu nespécifikovatelné stavby či přístavby paláce. Tímto objektem by mohl být např. nejen schodišťový rizalit, ale také další stavby, které mohly, zcela hypoteticky, uzavírat vnitřní nádvoří jádra hradu na přístupové jihovýchodní straně.

Nově odkrytá zeď novověkého stáří (obr. 15 a 16), orientovaná ve směru severozápad – jihovýchod, je zcela v rozporu s předpokládaným komunikačním schématem středověkého hradu. S ohledem na její orientaci je však možné vyloučit také její souvislost se starší fází novověké kaple, byť skladbou zdiva i použitým pojivem se od zdiva starší fáze kaple nikterak výrazně neliší. S ohledem na provedení a orientaci vstupní niky je pak zřejmé, že příchozí vstupoval do objektu, k němuž zeď náležela, od jihu. Stejně je orientován také vstup do mladší, přestavbou formované novověké velešínské kaple. Nicméně souvislost této zdi se starší fází kaple je možné, s ohledem na orientaci její severní zdi a orientaci zdi nově odkryté, prakticky vyloučit, neboť v opačném případě by musela mít loď kaple výparně lichoběžníkovitý půdorys, s nímž se v kontextu sakrálních staveb, až na výjimky, nesetkáváme. Proti tomuto, byť zcela nepravděpodobnému řešení, hovoří také skutečnost, že kaple byla vestavěna do hradních zřícenin, kde nejspíše nebyla prostorově nikterak významně limitována a postrádáme tak důvody, které by si takovéto řešení vynutily. Jako spíše pravděpodobnější se jeví souvislost odkryté konstrukce s další novověkou stavbou, která však mohla se starší stavební fází kaple souviset. Zde by se nabízela např. souvislost s objektem poustevny (k této problematice např. Rožmberský – Krčmář 2014). Pokud bychom tuto souvislost připustili, časově by s oblibou pousteven v novověkých Čechách korespondovala nejen datace fragmentu fresky dochované na vnitřním líci severní zdi kaple, ale také její spíše rustikální charakter (Durdík 2008, 34–35). S obdobnými poustevnami se pak můžeme setkat také ve zříceninách hradů Prácheň, Preitenstein a nejspíše také Kyjov u Malesic (Rožmberský – Krčmář 2014, 51, 74–75, 76–77). Nemalé oblibě se pak těšily také kaple různého určení a kvalitativní úrovně zakládané v hradních zříceninách prakticky po celé období novověku. Jen namátkou zmiňme hrady Švamberk (např. Menclová 1972, 160), Bochov u Karlových Varů (např. Hložek 2012, 19) či Mladá Vožice (např. Durdík 2000, 365). Přestože o existenci kaple ani dalších novověkých staveb v areálu velešínského hradu nemáme žádné přímé písemné zmínky, nelze vyloučit, že se zříceniny mohly stát cílem některých aktivit některých příslušníků novověké šlechty (Kovář 2008), jako tomu bylo v případě hradu Příběničky (Hložek 2012, 49–53). Na otázky týkající se nejmladšího období života hradních zřícenin by tak mohl, za určitých okolností, odpovědět pouze archeologický výzkum.

Poznámky

- ¹⁾ Rukopis práce byl vyhotoven za podpory projektu SGS-2015-059 financovaným Interní grantovou agenturou ZČU v Plzni.
- ²⁾ Za obětavou pomoc při dokumentaci kaple hradu Velešína děkuji studentům bakalářského oboru Archeologie A. Pojarové a J. Spěváčkové a D. Polcarovi.
- ³⁾ Za konzultaci děkuji PhDr. Zlatě Gersdorfové.

Prameny a literatura

- LE I: Libri erectionum archidioecesis pragensis saeculo XIV. et XV. I (1358–1376). Borový, K. (ed.) 1873. Praga.
- Antonín, R. 2013: Ideální panovník českého středověku. Praha.
- Gersdorfová, Z. – Hložek, J. v tisku: Die Burgenpolitik der Roseberger am Beispiel der Burgen an der Malsch, Castrum Bene 15.
- Dubský, B. 1949: Pravěk jižních Čech. Blatná
- Durdík, T. 1995a: Systém královských hradů v Čechách, Časopis Společnosti přátel starožitností 33/103, 113–114.

- Durdík, T. 1995b: Die Kapellen der böhmischen hochmittelalterlichen Burgen. In: Burg- und Schlo kapellen. Veröffentlichungen der Deutschen Burgenvereinigung e. V. Reihe B: Schriften. Marksburg / Braubach, 21–30.
- Durdík, T. 2000: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. 3. vydání. Praha.
- Durdík, T. 2002: Velká věž hradu Velešína – Der grosse Turm der Burg Velešín, *Castellologica bohemia* 8, 409–416.
- Durdík, T. 2005: Velešín, Hrad. Katastrální území Sedlec. Okres České Budějovice. Jihočeský kraj. Stavebně historický průzkum. 1. část. Rkp. Uložený v Archeologickém ústavu Av ČR, Praha, v.v.i.
- Durdík, T. 2007: Velešín, Hrad. Katastrální území Sedlec. Okres České Budějovice. Jihočeský kraj. Stavebně historický průzkum. 2. část. Rkp. Uložený v Archeologickém ústavu Av ČR, Praha, v.v.i.
- Durdík, T. 2008: Hradý na Malši – Burgen an der Malše (Malsch). Vlastivědná knihovnička Společnosti přátel starožitností 15. Praha.
- Durdík, T. 2009: Královské hrady. In: Sommer, P. – Třeštík, D. – Žemlička, J. (ed.): Přemyslovci. Budování českého státu. Praha, 426–430.
- Durdík, T. 2010: Kaple hradu Velešína. In: Studničková, M (ed.): Čechy jsou plné kostelů. Praha, 284–297.
- Durdík, T. 2011a: Rožmberské hrady. In: Pánek, J. (red.): Rožmberkové. Rod českých velmožů a jeho cesta dějinami. České Budějovice, 182–196.
- Durdík, T. 2011b: Ilustrovaná encyklopedie českých hradů: Dodatky 4. Praha.
- Durdík, T. – Bolina, P. 1991: Kaple vrcholně středověkých hradů – Kapellen hochmittelalterlichen Burgen, *Castellologica bohemia* 2, 9–22.
- Durdík, T. - Hložek, J. 2016: Předstihový výzkum na hradě Velešíně v roce 2011, *Castellologica bohemia* 13, 207–220.
- Durdík, T. – Polcar, D. 2009: Předstihový výzkum hradu Velešín v roce 2008, *Zprávy ČAS – Supplément* 75, *Archeologické výzkumy v Čechách* 2008, 49–50, 66.
- Durdík, T. – Sušický, v. 2000: Zříceniny hradů, tvrzí a zámků. Střední Čechy. Praha.
- Hejna, A. 1980: Archeologický výzkum na hradě Velešíně, v zátopové oblasti vodního díla Římov, okr. Český Krumlov, *Archaeologia historica* 5, 251–253.
- Hejna, A. 1981: Novější objevy románské sakrální architektury v Čechách, *Archeologické rozhledy* 32, 636–648.
- Hejna, A. 1985: Archeologický výzkum v areálu hradu Velešína, o. Český Krumlov, *Archeologické výzkumy v jižních Čechách* 2, 43–70.
- Hejna, A. 1990: Sedlce, hrad Velešín, okr. České Budějovice. Nálezová zpráva. Rkp., Archiv Nálezových zpráv Archeologického ústavu AV ČR Praha, č. j. 2390/90.
- Hložek, J. 2013: Hradý západních a jižních Čech ve světle nedestruktivních archeologických průzkumů Katedry archeologie Západočeské univerzity v Plzni. Plzeň.
- Jan. L. 2015: Václav II. Král na stříbrném trůnu. Praha.
- Jandová, R. – Holakovský, M. 1991: Dvě knihy o Velešíně. Velešín.
- Kalný, A. 1993: Popravčí kniha pánů z Rožmberka. Třeboň.
- Kasík, S. 2011: Jedna genealogická a několik heraldických poznámek k publikaci Zdeňka Berana Poslední pání z Michalovic, *Genealogické a heraldické listy* 31, číslo 2/2011, 81–88.
- Klimesch, J. M. 1884 – 1885: Die Herren von Michelsberg als Besitzer von Weleschin. *Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen* 22. Prag, 185–220, 330– 372; 23, 105–138.
- Kovář, D. 2008: Hrad Velešín (okr. České Budějovice). Historie objektu. Rukopis vyhotovený pro sdružení Hradý na Malši.

- Kovář, D. 2010: Předhradí hradu Velešína (okr. České Budějovice). Krátká zpráva o povrchovém průzkumu a zaměření středověké lokality, *Castellologica bohemica* 12, 551–556.
- Kovář, D. 2011: Tvrze, hrady a zámky Českobudějovicka. České Budějovice.
- Kocanda, R. 2013: Hrady na Malši. Kaplice.
- Kuthan, J. 1986: Královské kaple 13. století v českých zemích. Styl, typologie, sociální kořeny a význam, *Umění* 33, 35–43.
- Lavička, R. – Čapek, L. – Fröhlich, J. – Havlice, J. – Krajíc, R. – Reitinger, L. 2016: Královská založení na jihu Čech za vlády posledních Přemyslovců. České Budějovice.
- Lutovský, M. 2001: Encyklopedie slovanské archeologie. Praha.
- Menclová, D. 1972: České hrady 1. Praha.
- Polách, J. 2011: Jan Smil z Křemže. České Budějovice.
- Polách, J. 2014: Páni z Krumlova. Rod Závaš z Falkenštejna. České Budějovice.
- Rožmberský, P. – Krčmář, L. 2014: Poustevníci, poustevny a pouště v Plzeňském kraji. Tachov.
- Sedláček, A. 1884: Hrady, zámky a tvrze království českého 3. 1. vydání. Praha.
- Tříška, K. (ed.) 1986: Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku V. Jižní Čechy. Praha.
- Wettengl, L. 1994: Hrad Velešín, *České památky* 5/1, 9–10.
- Záruba, F. 2014: Hradní kaple I. doba Přemyslovská. Praha.
- Žemlička, J. 2011: Přemysl Otakar II. Král na rozhraní věků. Praha.

Mögliche Interpretationen der romanischen Kapelle der Burg Velešín, Bezirk Český Krumlov

Die ursprüngliche Königsburg Velešín gehörte seit ihrer Gründung in der ersten Hälfte des 13. Jahrhunderts zu den entscheidenden Machtstützen in der Region. Diese Funktion behielt sie trotz wiederholter Änderungen des Besitzers bis zum Ende der Hussitenkriege. Neu durchgeführte archäologische Untersuchungen haben grundlegende Informationen über die Bauentwicklung des erhaltenen Torsos eines Sakralbaus geliefert, der heute den mittleren Teil der Kernburg dominiert. Auf den Ruinen der Gebäude der Kernburg entstand nach deren Erlöschen eine kleine neuzeitliche Kapelle, die durch eine komplexe bauliche Entwicklung geformt wurde. Falls sich im Hof der Kernburg wie angenommen eine freistehende Burgkapelle befand, könnte zu dieser ein kleines Mauerwerkssegment gehört haben, das den Nordabschnitt des Chors im Torso des erhaltenen Sakralbaus bildet. Es kann jedoch auch nicht ausgeschlossen werden, dass diese Mauer Teil eines heute verschwundenen Objekts war, welches an die Hofmauer des nördlichen Palas der Kernburg anschloss, vielleicht ein Treppenrisalit oder eine Mauer, die die langgezogene Kernburg in mehrere Teile gliederte. Diese möglichen Interpretationen können jedoch nur durch umfangreichere, erneute archäologische Untersuchungen bestätigt werden. Die hochwertigen und, was die Datierung betrifft, bedeutenden, von A. Hejna gefundenen architektonischen Elemente gehören nicht zum bestehenden Sakralbau, es handelt sich vielmehr um sekundär genutzte Elemente.